OĞUZ KAĞAN DESTANI'NIN İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ ve İSLAMİYETTEN SONRAKİ SÖYLENİŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Mine Bilge[2]
Uluslararası Balkan Üniversitesi
minehbilge@hotmail.com
Kuzey Makedonya

ÖZET

Destanların nesiller arası aktarımı, sözlü kültürün önemli bir parçası olarak kabul edilir. Destanların içeriğinden, bir ulusa, bir dine, bir uygarlığa ait mitlerin anlamlarını yorumlayarak, o ulusa dair birçok bilgi edinmemizi mümkün kılmaktadır. Bu çalışmaya esas teşkil eden Oğuz Kağan Destanı'nın, Türk Destanları arasında bir yeri vardır. Çalışmamızda, önemli destan örneklerinden biri olan Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki söylenişleri, alınmıştır.

Oğuz Kağan Destanı'nın her iki söylenişindeki mitolojik unsurlardan yola çıkarak, sosyal hayat, devlet yönetimi, din, düşünce anlayışı ve benzeri kültürel, dini işaretlerin izi sürülmüştür. Ayrıca bu bilgiler doğrultusunda, bu iki farklı söyleniş, genel bakış açısı altında karşılaştırılmıştır.

İncelemizde, Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten önceki ve sonraki söylenişlerinin temasının, kahramanlarının, nesilden nesile aktarımındaki dilinin, üslubunun, zamanının ve mekânının tespit edilebilmesi için, destandaki motif ve semboller ayrı ayrı çözümlenmiş, yapılan karşılaştırma sonrası elde edilen veriler ışığında, Oğuz Kağan Destanı'nın Türk Kültürü'ndeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mit, Destan, Oğuz Kağan Destanı.

The Comparıson Of Pre-Islam And Post-Islam Versıons Of Oghuz Khagan Epıc

Mine Bilge
International Balkan University
minehbilge@hotmail.com
North Macedonia

ABSTRACT

Handing down the epics from generation to generation is recognized as a significant part of the oral culture. It is possible to obtain extensive amount of information concerning a nation by means of interpreting the myths of a nation, a religion or a civilization. Oghuz Khagan Epic, on which this study is based, occupies an important place amongst the Turkish Epics. As one of the most important epics, the pre-Islam and post-Islam versions of Oghuz Khagan Epic will be analyzed in this study. Based on the mythological factors in both version of the Oghuz Khagan Epic, the traces of social life, along with the state governance, religion, mentality, similar cultural and religious factors will be sought. Moreover, these two different versions will be compared through a general perspective under the light of such information. The myths and symbols will be analyzed on an individual basis with the objective to identify the details of the language, wording, time and space after being handed down from generation to generation, including the theme and heroes in the pre-Islam and post-Islam versions of Oghuz Khagan Epic, while, on the other hand, the importance of Oghuz Khagan Epic will be discussed under the light of the information obtained following the comparison process.

Key words: Myth, Epic, Oghuz Khagan Epic.

[2] Doktora öğrencisi / PhD student

1.GİRİŞ

Destanlar sözlü edebiyat disiplininde önemli bir yere sahiptir ve tarihi zenginlikler açısından değerlendirilmesi mümkündür.

Destanlar bir milletin bütün varlığını; elemlerini, kederlerini, sevinç ve coşkunluklarını, kısaca heyecanlarını hareketlendiren bütün duygu ve düşünce yapısını oluşturan zenginlik hazineleridir (Sepetçioğlu, 1972:9).

Zengin tarih ve kültür unsuları içeren Oğuz Kağan Destanı da Türk Tarihi'nin çok bilinmeyen dönemlerinden günümüze değin ipuçları verir. Birçok Türk boyunda görüldüğü gibi, Oğuz Kağan Destanı da Türk boylarının kendi kültürünün etkisiyle ortaya çıkmıştır ve Türk kültüründe çeşitli Türk boylarının etkisiyle yazılmış farklı destanlar mevcuttur. "*Türk mitolojisinin içerdiği her şey tarihi ve coğrafi anlamda Türk Kültürü'nün temel kodları*" (Sarpkaya, 2019:147) olarak değerlendirebilir.
Bir destanda varolan olağanüstü olaylar, doğaüstü kişiler ve motifler anlatımı canlı tutar. Motiflerin, mitlerin, sembollerini olağanüstü, doğaüstü olayların ve kişilerin, anlamlandırılması da destanın farklı yönlerinin açılımını ve açıklanmasını açılımını sağlar.
Bu çalışmada destan örneklerinden biri olan Oğuz Kağan Destanı temel alınarak, Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki söylenişleri çalışmada ele alınacaktır.
Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki metinleri M. Necati Sepetçioğlu'nun "*Karşılaştırmalı Türk Destanları*" kitabından alınmıştır.
Oğuz Kağan Destanı Türk Edebiyatı'nın en eski örneklerinden biri olarak kabul edilir. Milletlerin zaman içinde oluşturdukları destanların, efsanelerin ve o destanlarda var olan mitlerin hangi zaman diliminde, nasıl bir mekânda oluştuğu konusunda kesin bir tarih aralığı tespit etmek zordur.
Oğuz Kağan Destanının da ana metni kaybolduğu için zaman içinde değişikliğe uğramıştır.

> Destanlar bir milleti millet yapan bütün unsurları, kültür ve medeniyet çizgilerini, diğer kültürlerle alışverişi, bu alışverişin sınırlarını, üstünlük ve tesir sahalarını tespit etme imkânı sunan edebî türlerdir (Kurtlu, Koçak 2006:876).

Destanlar bir milletin sözlü gelenek kültünde önemli yer tutar. Çünkü kahramanları vasıtası ile millet olma bilinci işlenir. Bunun yanı sıra yapılan çalışmalarla destanlar sınıflandırılarak, temalar, dil üslup, zaman, tema ve mekân konuları işlenerek; o millete dair bilgiler elde edinilmesi mümkündür. Bu kültürel bilgiler, o milletin tarihsel gelişimi, bu süreçte geçirdiği dönemler, yararlandığı mitolojik unsurların anlamı, milletin tarihsel geçmişine dair ipuçları verir. Bunun sonucunda da o milletin tarihsel geçmiş hafızasına dair bilgi edinilebilinir.
Mitolojik unsurları anlamlandırarak ve anlayarak bir milletin genetik kültürel kodları belirlenebilir. Bu kodlardan yola çıkılarak, bir milletin kendi geçmişini bilmesi önemidir. Bununla beraber diğer milletler de o milletin geçmişini bilerek, iç ve diş ilişkilerini o doğrultuda düzenleyebilir.
Oğuz Kağan Destanı, bazı kaynaklar üzerinden araştırılmaktadır.

> Araştırmacıların özellikle bu destanlar üzerinde yoğunlaşmalarının sebepleri, bu destanların Türk coğrafyalarında geniş bir bölgede ve farklı Türk toplulukları içerisinde yaygınlık göstermesi, Türk boylarının ortak algılarını ve hayat görüşlerini yansıtıyor olmaları ve Türklerin kendilerinin tarih sahnesinde var oluşunu kendi pencerelerinden değerlendirme şansı tanıması gibi etkenlerdir (Sevindik, 2017:12).

Destanların konusu müzik, dil, gösteri, kostüm, halk inançları, mekân, yemek kültürü ve teatral unsurlar gibi geniş bir kültürel oluşumla ortaya çıkar.

1.1. DESTAN, MOTİF, MİTOLOJİK UNSUR

Destan Farşçada,tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope: Manas, Şehname, İlyada, Kalevala birer destan örneği, bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri ve Çağdaş Türk Edebiyatı'nda biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri: anlamına gelirken, Halk Edebiyatı terimİ olarak; topluluğu ilgilendiren olaylar üzerine düzülmüş uzun koşma.olarak tanımlanır, ayrıca destan kelimesi, Osmanlıca da dastan, dasitan olarak ses ve anlam değişikliğine uğramıştır (https://kelimeler.gen.tr/destan-nedir-ne-demek-87516 1.6.2022).

> Bir destanın oluşumu için milletlerin yazılı tarihleri olmaması nedeniyle birebir gerçeklerin anlatılamadığı eski ve iptidai bir devir geçirmesi ve destanı teşekkül ettirecek milletin geçmişinde unutulmaz tabiat olayları, büyük savaşlar, göçler, işgaller ile istilalar ya da yeni coğrafyaların keşfi gibi etkileyici olayların yaşanması gereklidir (Gökdağ., Üçüncü, 2015;11).

Sözlü edebiyata dahil bir metnin, destan olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan iki şartı Oğuz Kağan Destanı'nında da sağlandığı görülür.

> Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder… Sonuç olarak, mitler, kutsal ya da doğaüstü olan şeyin, dünyaya çeşitli kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimlerler. İşte dünyayı gerçek anlamda kuran ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın bu akınıdır. Dahası insan bugünkü durumunu, ölümlü, cinsiyetli ve kültür sahibi bir varlık olma özelliğini doğaüstü varlıkların müdahalelerinden sonra edinmiştir… Mit kutsal bir öykü olarak kabul edilir, öyleyse gerçek bir öyküdür, çünkü her zaman gerçekliklere başvurur (Eliade, 2001: 17).

Yine Eliade'ye göre; mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "*başlangıçtaki*" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Mırcea Eliade' ye göre mit; bir yaradılış'ın öyküsüdür. "Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder.
Destanların yapılarında mitolojik unsurlar, temel teşkil eder. Mitoloji simge ve sembollere dönüşerek anlam kazanır. Mitolojik unsurların anlamları belirli zamana aitlik göstermez.

> Mitoloji daima "*yaradılış*" hikayesidir, yani bir şeyin ilk kez nasıl yaratıldığını ve meydana geldiğini yahut bir olayın nasıl oluştuğunu açıklar. Bu kozmik bir yaradılış, büyük bir ahlakın meydana çıkışı veya insani ve toplumsal bir geleneğin oluşup güçlenmesi veya toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel ve insani bir düzenin ya da kuralların şekillenip düzene girmesi de olabilir (İmâmî 2019:20).

Mitolojinin önemini, onun bir milletin kültürünün başlangıç noktası olduğunu belirten Köktürk, aynı zamanda kültürün kalıcı olmasını mitoloji ile dile getirilmesine borçlu olduğunu belirtir:
Mitoloji insanlık kültürünün ilk dilidir. Bu yargıyla, bazı dilciler ve filozoflar tarafından var olduğu öne sürülen insanlığın ilk dilini, yani lingua adamica"yı kastetmiyoruz. Burada, kültürün ilk defa dilde dile gelişinden söz ediyoruz. Bu ne demektir? İnsan zihninin ilk sistemli ve kendinde temellenen kurgusu olarak kültür, ilk kez bu sistematikliği içinde, mitoloji ile ses vermiş ve kalıcılaşmış olmaktadır (Köktürk, 2012: 22).

Destanlarda var olan mit ve sembollerin anlamları, zamanla değişip dönüşüme uğrasalar da temel anlamları keskinlik boyutunda değişime uğramaz. Bu anlamların bilgi şekline dönüşmesi, özel bir dile ihtiyaç duyar. Mitolojik unsurların bilgiye dönüşümü olması gerektiği hissedilen dil, destanlar yoluyla nesilden nesile aktarılmış ve genetik hafızamıza yerleşmiş olan bilgi ve inanç hissiyatıdır.

1.2. OĞUZ KAĞAN DESTANI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Oğuz Kağan Destanı'na dair yapılan çalışmalar sonucu, adı anılan destanın 13. yüzyılda yazıya geçirilmesine karşın, M.Ö 2. yüzyılda doğduğu bilinir. Bugün bilinen tek yazma nüshasının bulunduğu, Uygur harfleri ile yazılmış olan bu nüsha da Paris Ulusal Kitaplığı'nın Türkçe Yazmalar bölümünde 1001 numarada kayıtlı bulunduğu tespit edilmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nın Paris Nüshası olarak bilinen bu metin ilk olarak Türkolog W. Radloff, Kutadgu Bilig ile 1891 yılında yayımlandığı daha sonra ile W. Bang ve G. R. Rahmeti tarafından 1932 yılında önce Almanca sonrasına da Oğuz Kağan Destanı adıyla Türkçe olarak yayımlandığı Necati Gültepe'nin, *Türk Mitolojisi* adlı kitabında belirtmiştir (Gültepe, 2017:348).
Oğuz Kağan Destan'ın daha iyi anlaşılabilmesi için destandaki doğaüstü varlıklar, mitler, motifler kadar, destanın isminin ve /veya başkahramanının isminin de anlamlandırılmasına ihtiyaç duyulur. Bu anlamlandırmadan elde edilecek sonuç; destanın tarihi, yine o destanın ve ait olduğu milletin, tarih sürecindeki anlam ve öneminin ortaya çıkmasına katkı sağlaması mümkündür.

> Oğuz kelimesi Türkçede aynı zamanda "*kabile*" (bir siyâsî kuruluşa bağlı kabile) mânasına gelen "*ok*" sözüne eski Türkçe'deki çoğul ekiz ilâvesiyle türemiş (ok + uz) olup, "*kabileler*" demektir. (…) Oğuz kelimesinin Çince'ye "*kabileler*" diye tercüme edilmesi de bu görüşü destekler.Anlaşılıyor ki, "*Oğuz*" adı aslında "*ethnique*" bir isim olmayıp, doğrudan doğruya "*Türk kabileleri*" mânasını ifade eden bir kelimeden ibarettir (Kafesoğlu, 1997:90).

Sarpkaya, Eski Türk Mitolojisi'ni düşünürken at sırtında, sürekli hareket eden, doğayla iç içe fakat son derece açık, tehlikeli, zorlu bir coğrafyada hayatta kalmaya çabalayan, mekân algısı geniş, gökyüzü ile denk bir topluluğu düşünmek gerektiğinin, sonucunda da o topluluğun sıcak bir iklimde yaşayıp, tarımla uğraşan veya kale surları içerisine güvenli bir ortamda geçinip giden toplumlardan belli açılardan farklı olacağını beliritr.O toplumun içine doğduğu coğrafyada, doğrudan doğruya hayatta kalmak için savaşması geektiğine işaret eder. Mekân algısının sürekli hareket halinde olması Oğuz Kağan Destanı'ndaki "*Gök çadır, güneş bayrak*" ifadesiyle şekillenen algıyı güçlendirmesinün mümkün olabileceğne işaret eder (Sarpkaya, 2019:148).

> Oğuz Kağan, Türk milletinin ideal insanının ölçülerini taşımaktadır. Bir mitolojik kahramanda bulunması gereken gök ve yere ait yüceltilmiş unsurları kendisinde toplar. Ayrıca destanda adı geçen hayvanlar eski devir Türk topluluklarının yasayış biçiminde oldukça önemli bir yere sahiptir (Bars, E.M. (2008:238).

2. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NIN İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ SÖYLENİŞLERİNE DAİR

Milletlerin bir çoğu, tarihsel dönemleri içinde, az ya da çok kabullendikleri, içsel olarak onayladıkları mitler ve efsaneler oluşturmuşlardır.
Oğuz Kağan'ın, bu destanda cihanı fethetme arzusu içinde olduğu sezilir. Bu arzu dâhinde yaptıkları ve neden bu düşüncesinin ortaya çıktığına dair çeşitli çıkarımlar da yapılabilir.

Mitolojinin dili simgeseldir. Simgelerin dili de bir bakıma göstergelerin dildir. İşte bu dil yoluyla mitolojinin bir düşünce yapısı ve anlamsal derinliği vardır. Mitolojinin simgesellik kazanması da zamanın ilerlemesiyle olmuştur. Şimge mitlerin dilidir (Yıldırım, 2018:66).
Oğuz Kağan'ın evlilikleri ve bu evlilikten doğan üç erkek evladı, dini önem taşıyan öğeler barındırır.

> Oğuz'un ortaya koyduğu kurallar, "*töre*" adı altında Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda dahi etkili olmuştur. Bununla birlikte Oğuz Kağan destanı, Bozkır Kültürü'nün hakiki temsilcisi olan Türklerin düşünce ve dini hayatına dair de kıymetli bilgiler içermektedir (Onay, 2013:30).

Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten Önceki Söylenişinde; gökten inen mavi ışıktan inen kız, üç erkek çocuk doğurur.. Birine Gün adını verilir, ikincisinin adına ay derler, üçüncüsünü yıldız diye çağırırlar. Göl ortasındaki ağaç kovuğundan çıkan kızdan doğan çocuklarına da Oğuz Kağan Gök, Dağ ve Deniz ismini vermiştir.
Oğuz Kağan'ın çocuklarının isimlerinin, simgesel olarak anlamlandırılması ile derin, farklı sonuçlar elde edilebilir: Gün, Ay ve Deniz isimlerinin simgesel anlamlandırılması örnek olarak gösterilebilir.
Ay" kelimesi, Mâh ile eş anlamlı olup, Meh olarak da bilinir. Ay, İran mitolojisinde ve eski İran inanışında güneş gibi çok önemsenen, insan hayatında son derece etkin rolleri olan varlıklardandır. Işıksız gecelerde, devlerin korkunçluğu karşısında karanlığın perdelerini yırtarak karanlığı ve korku devlerini ortadan kaldıracak tek tanrısal aydır. (…)

Ay, Zerdüşt inanışında hayvanların koruyucusu, soylarını devam ettirmesini sağlamakla görevli güçtür ve 7. Yeşt ona özgündür. İran takvimine göre, her ayın 12. günü onun adına mâhrûz; ay günü olarak bilinir. Avesta'da ayda üç kez yapılan mâh niyâyiş'ten (aya yakarıştan) söz edilir.
Mitolojide ay ve güneş tutulmalarının özel nedenleri vardır. En etkili neden tanrıların birbirleriyle çatışması ve savaşmasıdır. (…) Fars Edebiyatı'nda ay daha çok "*güzellik, aydınlık, yükseklik, ululuk, yücelik ve üstünlüğü*" simgeler. Bu gerekçeyle şairler de hayal güçleriyle ayı konu edinen çok sayıda istiare, kinaye ve mazmun oluşturmuş, özellikle de kadınların güzellikleri aya benzetilmiştir (Yıldırım N. 2006:493).

Ay, (Ay Ata) Ay Tanrı: Oğuz Han'ın soyunun ay ataya kadar gittiğini anlatılır. Göğün altıncı katında oturur. Bir mağarada doğmuştur. Bu mağara bir çeşit ana rahmi olarak simgeleştirilmiştir. Bazı Türk boyları ayda türediklerine inanırlar (Seyrek, 2018:34).
Gün, (Gün Han): Güneş Kağanı. Oğuz Han'ın göksel olan ikinci eşinden doğan oğludur. Yeryüzünün yaşam kaynağı olan ışıkları sebebiyle güneşe duyulan hayranlığın mitolojik dışa vurumudur (Seyrek, 2018:75).
Deniz, (Deniz Han): Deniz Kağanı. Oğuz Kağan'ın oğullarından biridir. Türk Devleti'nin sonsuzluğunu, yurdun genişliğini, hakanın egemenliğini, devletin gücünü, daha özel bir çağrışımla devletin denizlerdeki egemenliğini ve enginliğini simgeler (Seyrek, 2018:53).

Dağ; Destanda yer, Dağ ile sembolleştirilmiştir.

> Gökyüzünün karşıtı olarak yeryüzü, türklerin inanç sistemi içinde "*yer ve su*" olarak yrerini bulur. Destanda yerin "*Dağ*" ile suyun "*Deniz*" ile temsil edildiğini söylemek mümkündür. Anlaşıldığına göre yeryüzünün en güçlü iki nesnesi dağ ve deniz idi (Gündüz, 2021:19).

Bunun yanı sıra Oğuz Kağan Destanı'ndaki İslamiyetten Önceki Söylenişinde; Oğuz Kağan'dan doğan çocukların isimlerinin sembolleri üzerinden, Türklerin, kâinatın yaratılış inanışlarına dair sonuçlar elde etmek mümkün olabilir.

> Bizce bu motifler, Türklerin, kâinatın yaratılışı hakkında ilk inanışlarının çok değişmiş olarak destana yansımasıdır. Çocuklara verilen isimlerin bir tesadüf olamayacağı; ilk üçünün yıldızlar âlemini, diğerlerinin yeryüzünün temsil ettiği hemen belli olmaktadır. (…)
> Gerçekten de ilk çocuklar Gün, Ay, Yıldız adını taşır ve bunlar yeryüzünün dışını, uzayı temsil eder. Üstelik bunların annesi gökten gelen mavi ışık içinden çıkmıştır. İkinci kadından doğan çocuklar Gök, Dağ ve Deniz adını taşır ve bunlar yeryüzünün dışını, uzayı temsil eder. (…) Bu sembollerden hareket edersek; Türklerin, kâinatın yaratılış inanışlarını tespit edebiliriz (Ercilasun, 2020;103).

Bir destanın teması, kahramanları, nesiller arası aktarımındaki dili ve üslubu, zamanı ve mekânının tespit edilebilmesi için, o destandaki mitlerin ve sembollerin ayrı ayrı çözümlenmesi önem taşır.
Ahmet Bican Ercilasun'a göre; önce güneş ay ve yıldızların bulunduğu uzay yaratılmıştır. Bunda gökten inen mavi ışıktan inen kızdan doğan Gün, Ay ve Yıldız motifi ile Göktanrı'nın rolü vardır. Yine göl ortasındaki ağaç kovuğundan çıkan kızdan doğan çocuklar Gök, Dağ ve Deniz motifinin anlamlandırılması ile göğün, dağların ve denizlerin bulunduğu yeryüzünün yaratıldığını bunda da Yer-Su tanrısının rolü olduğunu belirtir.

Oğuz Kağan Destanı'nındaki çocukları doğuran kızların, doğan çocukların ve bu çocuklara verilen isim motiflerinin anlamlandırılması sonucuna göre "*önce kişi, sonra yıldızlar alemi, sonra yeryüzü yaratılmıştır*" (Ercilasun, 2020;104).
Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten Önceki Söylenişinde adı geçen hayvanlar da Türk Mitoloji'sinde önemli yere sahiptir. Bu destanda kurt, at, geyik, samur, ala doğan ve ayının adı geçmektedir. Bunu yanı sıra adı anılan destanda Oğuz Kağan'ın oğlunun doğduğunda doğaüstü özellikleri olduğunu anlatabilmek için, yine hayvan mitlerinden faydalanıldığı görülür.

> Ayakları sığır aya Ayakları sığır ayakları gibi güçlü, göğsü ayı göğsü gibi sağlam, beli kurt beli gibi ince ve omuzları samur omuzları gibi parlak ve oynaktı. (…) At sürüleri güderdi; ata biner geyik avına çıkardı (Sepetçioğlu, 2019:42).

Oğuz Kağan Destanı'nında oğlunun özelliklerinin doğayla iç içe ve tabiata dahil unsurlarla anlatımı ile oğul, doğaüstü varlık halini almış ve gizli güçlere sahip olmuşlardı.
Mırcea Eliade' ye göre;

> Mitlerdeki kişiler '*Doğaüstü Varlıklar*'dır. Özellikle "başlangıçtaki o eşsiz zamanda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Demek ki mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyar ve yaptıklarının kutsallığını (ya da yalnızca "*doğaüstü*" olma özelliğini) gözler önüne serer (Elıade 2020:17).

Bunun yanı sıra destanda hayvanlara kutsal görev ve güç simgeleri yüklenilmiş, böylelikle kendi inanç ve düşüncelerine katarak yaşamlarını beraber sürdürmüşlerdir. Türk mitolojisinde ve destanlarında, efsanelerinde hayvan motiflerinin önemli yeri vardır. Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyeten Önceki Söylenişinde de var olan hayvanlar, kutsal ve mit olarak kabul edilmiş ve anlamlandırılarak, çeşitli anlamları nesilden nesile aktarılmıştır.

(…) Fakat bu ormanın içinde korkunç bir canavar vardı. Bu canavar at sürülerini yerdi (…) Bir geyik yakaladı; geyiği, esnek bir söğüt çubuğuyla ağaca bağladı, çekilip gitti. Canavar geyiği olduğu gibi yutmuş. Bu sefer bir ayı yakaladı; onu da altın kemeriyle tutup ağaca bağladı, (…) canavarın ayıyı da yeyip yuttuğunu gördü. Geri döndüğünde bir al doğanın canavarın bağırsaklarını yemekte olduğunu görünce okunu yayını gerip attı ve ala doğanın da öldürdü. (…) canavar hem geyiği hem de ayıyı yedi, canavar geyikten de ayıdan da güçlü idi. Ala doğan ise canavarı yedi; yayımla okum da ala doğanı öldürdü. Yayımla okum bakır olduğundan ala doğanı öldürdü (Sepetçioğlu, 2019:43).

Destanda, kurt ve attan da sıklıkla söz edilir. Oğuz Kağan, korkunç canavarı öldürmek için önce bir geyiği, sonrasında da bir ayıyı öldürür.

2.1.At Motifi

Adı anılan destanda at ile ilgili şu iafadeler yer almaktadır:

Destanda hem Oğuz Kağan'ın yeni doğan oğlu, "*At sürülerini güderdi; ata biner geyik avına çıkardı*" (Sepetçioğlu, 2019:43), "*(...) atlarının içinde en çok alaca aygırı severdi, hep bu aygıra binerdi*" (Sepetçioğlu, 2019:47).
Ayrıca, Oğuz Kağan, güçlü atı ile seferlere çıkar. Bir bozkurt yol gösterir. Ganimetlerini at, öküz ve katırla yükleyerek taşırlar (Sepetçioğlu, 2019:48).

Görüldüğü gibi Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten Önceki Söylenişi'nde birçok hayvanın adı geçmektedir. Bu hayvanların doğaüstü özelliklerle bezenerek oluşan mitlerinin anlamlandırılması sonucu, tarihteki eski dönem insanlarının yaşayış şekilleri, duyguları, o dönemlerden günümüze taşınır. Bir dönem konar- göçer bir hayat sürdürdüğü bilinen Türklerin yaşayış biçimlerinde atın oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle o dönem destanlarında at özelliklerinde dolayı, vazgeçilmez bir unsurdur. At ulaşım ve yük taşıma aracı olmasının yanı sıra besi hayvanı olması ile ayrı bir özellik taşır.

Oğuz Kağan Destanı'nın atın önemi; "*Ayakları sığır ayakları gibi güçlü, göğsü ayı göğsü gibi sağlam, beli kurt beli gibi ince ve omuzları samur omuzları gibi parlak ve oynak*" olan oğlu kırkı gün içinde büyüyerek "*At sürüleri güder; ata biner geyik avına çıkar*" (Sepetçioğlu, 2019:42).
Destanı'nda her şeye gücü yetebilecek, doğaüstü bir çocuğun ilk olarak ata biniyor oluşu tesadüf değildir, bu eylemle, çocuk eğitiminde ata binmenin önemine de işaret edildiğini düşünmek mümkündür. Ayrıca adı anılan destanda Oğuz Kağan'ın, Çürçüt Kağan ile yaptığı savaş sonucu elde ettiği ganimetleri ata yüklenerek taşınması, atın bir ulaşım ve binek aracı olduğuna işaret etmesi açısından önemlidir.
Bununla beraber

> Oğuz Kağan atlarının içinde en çok alaca aygırı severdi, hep bu aygıra binerdi. Yine alaca aygıra binmişti. Yolda, mola verilince Oğuz Kağan'ın aygırı gözden kayboldu, kaçtı, gitti. (..) Oğuz Kağan'ın aygırı Buz Dağı'nın bilinmez geçitlerine kaçıp gitmişti. Oğuz Kağan bundan çok acı çekti (Sepetçioğlu, 2019:47).

cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Oğuz Kağan'ın atlarını çok sevdiği ve duygusal anlamda bağlı olduğu atlarının içinden, en çok sevdiği alaca aygırının Buz Dağları'na kaçıp gitmesi üzerine acı çektiği de belirtilir. Destanlar vasıtası ile o dönemlerden beri Türklerin atlarına düşkün oldukları ve önem verdikleri anlaşılır.

Yine destandaki " (…) *Kağnının önüne de canlı canlı malları atları, katırları, öküzleri …*" (Sepetçioğlu, 2019:49) cümlesinden de atları ganimet olarak da kabul gördükleri anlaşılır.
Oğuz Kağan Destanı dışındaki destanlarda dattan söz edildiği, atın var olduğu bilinir.
Ayrıca destanlarda mitolojik unsur olarak kabul edilen at, hükümdarın gücünü gösteren bir sembol olarak da nitelendirebilir.
Tarih dönemlerinde bazı tasvirlerde gücü çağrıştıran kıyafetlerle, atları üzerinde sultanların resimleri mevcuttur.
Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki söylenişinde de var olan atın değerli, kutsal ve mitolojik bir hayvan olarak kabul edildiği görülür.
Türklerce at. kutsal bir hayvandır. Türk mitolojisinde ve destanlarında, efsanelerinde önemli yeri vardır.

Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki metinde yer alan geyik mit ile ilgili şu cümleler yer alır.

> Bir geyik yakaladı; geyiği, esnek bir söğüt çubuğuyla ağaca bağladı, çekilip gitti. (…) canavar geyiği olduğu gibi yutmuş. (…) Canavar hem geyiği hem de ayıyı yedi, canavar geyikten de ayıdan da güçlü idi" (Sepetçioğlu, 2019:42-43).

2.2. Ayı Motifi

Destanda mitolojik unsur olarak ayı anlamsal boyutta, gücü, güçlülüğü temsil eder. Oğuz'un doğumunda "*göğsü ayı göğsü gibi sağlam*" ifadesi ile yapılan benzetmeyle, ayının fiziki yapısından kaynaklanan heybetli yapı ve duruşu ile ve vücudunun kıllla kaplı ve güçlü oluşuna atıfta bulunulur. Destanda ayının yakalanmış oluşu ve altın kemeri ile ağaca bağlanması, ayının altın kemere direnecek kadar güçlü oluşuna dikkat çeker.

2.3. Geyik Motifi

Bu destanda bir av hayvanı olarak işaretlense de geyik, -yapılan çalışmalar sonucu- "*Türk mitolojisinde ve masallarında önemli bir yere sahip olduğu*" (Öğel 2021 68) bilinir.Destanda canavara av yapılmak üzere, söğüt dalı ile bağlanır. Gücü ayı kadar fazla olmadığının şeklinde bir algı yaratılması için, ağaca söğüt dalı ile bağlanılır. Çünkü geyik mitolojilk unsur olarak, yumuşak huylu, narin ve zayıf yapılı olduğu şeklinde anlamlandırılması mümkün olur.

2.4. Kurt Motifi

Oğuz Kağan Destanı'nda kurt motifi önemli yer tutar.
Kurt için yapılan "*beli kurt beli gibi ince*" (Sepetçioğlu, 2019:42) ifadesi, benzetme amaçlı kullanılmış ve kurdun ince beli nedeniyle güçlü olduğu düşünülen, kas yapısına göndeme yapılmıştır.
Ayrıca destanda;

> Bu ışıktan gök tüylü , gök yeleli kocamn bir erkek kurt canlandı. Kurt dile geldi. (…) Gördü ki çerinin en önünde gök tüylü gök yeleli, kocaman bie erkekurt yürümektedir. O kurdun ardı sıra da bütün ordu yürümektedir. (…) gök tüylü gök yeleli kurt durdu (Sepetçioğlu, 2019:45).

ifadeleri ile kurdun zeki ve çevik olduğuna inanıldığına şaret eder.
Kurt mitolojilk unusur ile ilgili çeşitili çalışmalar yapılmış ve şu sonuçlara varılmıştır:

> Oğuz'a yol gösteren gömgök tüylü, gök yeleli kurt, Oğuz'un çadırına giren ışıkta görünür. Bu kurt konuşur ve Oğuz'un ordusuna önderlik ederek savaşta galip gelmelerine vesile olur. Çoruhlu'ya göre; başka Türk destanlarında da görülen gök renkli erkek kurt, Gök Tanrı'nın bir simgesi olarak kabul edilebilir (Çoruhlu, 2000: 136).

> Oğuz'un dünyaya gelişindeki ışık ve yüzünün mavi renkli oluşunun bu Tanrı simgesi kurt ile aynılık taşıması, Oğuz'un da tanrısal bir kahraman olduğunu ispatlar niteliktedir (Kalkan, 2016:42).

Destanın devamında ortaya çıkan gök renkli kurt, önem verilen bir mitolojik motiftir. Çünkü gök renginin Türk Kültürü'nde önemli bir anlaları mevcuttur.. Gök renginin, gökyüzü rengi olması nedeniyle, Tanrı ile ilişki kurabilme özelliği olduğuna inanılır.
Ayrıca destandaki konuşma yeteneğinin olması ile kurt, kutsal özellik kazanır. Bu özellik de tanrısal vasıflara sahip oluşu sezdirir. Kurdun gökten inen bir ışıktan çıkması, kurdun Tanrısal vasıflarını pekiştirir.

2.5. Samur Motifi

Oğuz'un "*samur omuzları gibi parlak ve oynak*" (Sepetçioğlu, 2019:42) oluşu ile samurun tüylerinin uzun ve kıymetli oluşuna vurgu yapılmıştır. Yine omuzlarının geniş oluşu ile güçlü olduğu sezdirilmiştir.

2.6. Doğan Motifi

Kuş ve türlerine dair motifler destanlarda çok sık rastlanmamakla beraber, doğan kuşunun hatta al renginin sezdirdiği anlam nedeniyle, ala doğanın destandaki mevcudiyeti dikkat çekicidir.

Destanda ala doğanın, canavarın bağırsaklarını yediği anlaşılmaktadır. Doğan kuşunun yırttıcı bir hayvan oluşu ve canavarın bağırsakları yemesi, akbabayı çağrıştırır. Akbabanın ilkel bir davranış biçimi sezgisi ile o dönem yaşama biçimleri ilişkilendirildiği düşünülebilir.

Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki metnin sonunda Oğuz Kağan, şu cümleler oğulları arasında yurdunu paylaştırdığı görülür:

> Ey oğullarım ben çok yaşlandım / Çok savaşlar gördüm / Cıda ile çok ok attım. / Aygır ile çok yollar aştım. / Düşmanları ağlattım / Dostlarımı güldürdüm / Gök Tanrıya olan borcumu ödedim / Size de yurdumu verdim… (Sepetçioğlu, 2019:51).

Destanın sonunda Oğuz Kağan yurdunu oğulları Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz'e teslim ettiğini anlattığı ifadelerini incelediğimizde; "*anaerkil işlev ya da kutsal anne arketipinin işlevi"*nin ortaya konduğu görülür.

> "Paylaşma, karşılıksız verme, doğurma, yaratma, bahşetme gibi işlevler anaerkil yapının ya da anne arketipinin işlevleridir. Bu işlevler de destanda Oğuz'un yurdunu paylaştırması ile sembolize edilmektedir. Dolayısıyla destanın bir parçası "*alma*" gibi ataerkil işlevleri yansıtırken son parçası "*verme paylaşma*" gibi anaerkil işlevleri tasvir etmektedir (İlhan 2020:270).

İlhan'a göre destanın ilk bölümlerinde Oğuz Kağan'ın önce inen mavi ışıktan inen bir kızla ve sonra göl ortasındaki ağaç kovuğundan çıkan kızla evlenerek kimlik gelişim sürecinde gösterdiği, kutsal anne davranış kalıbı duygularla, algılanabilir, kavranabilir, ilkel istek olarak göze çarpar.Destanın devamında, Oğuz Kağan'ın olgunlaştıkça isteklerinin bir anne işlevini görülebilir kılmaya, hak etmeye gayretine yönelik dönüşümü sezilir.

Bu durum da Oğuz Kağan Destanı'nın "*insanın zihinsel gelişimini ve olgunlaşma sürecini sembolik bir dille*" ve Oğuz Kağan adı ile "*sembolleştirilen insanoğlunun olgunlaşma sürecini ve kimlik yapılanma süreçlerinin, bu kahramanlık mitosu*" ortaya konulduğu görülür. (İlhan 2020:271)

Yine Oğuz Kağan'ın mavi ışıktan inen bir kızdan doğan oğulları Güneş, Ay, Yıldız ve göl ortasındaki ağaç kovuğundan çıkan kızdan doğan Gök, Dağ ve Deniz'e yurdunu teslim ederken söylediği, "*Gök Tanrıya olan borcumu ödedim*" (Sepetçioğlu, 2019:51) ifadesindeki Gök Tanrı, Ahmet Murat Seyrek tarafından hazırlanan *Mitoloji Sözlüğü*'nde

> En yüce tanrı olarak insan biçimli olmayıp, soyut bir kavram olarak tanımlanır. Ayrıca eşi ve benzeri olmayan insanlara yol gösteren, onlara hükmeden, cezalandıran ulu bir varlık olarak insanların yaşamına doğrudan karıştığına, buyruklar verdiğine ve iradesine boyun eğmeyenleri cezalandırdığına işaret eder (Seyrek, 2018:73).

Bu bilgi doğrultusunda Oğuz Kağan'ın oğullarına yurdunu teslim ederken, Gök Tanrı'nın ona yol gösterdiğini, onun da üzerine düşen tüm görevlerini yerine getirmiş bir biçimde yurdunu oğullarına teslim ettiğini anlamak mümkün olur.

3. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NIN İSLAMİYETTEN SONRAKİ SÖYLENİŞLERİNE DAİR

M.Necati Sepetçioğlu'nun *Karşılaştırmalı Türk Destanları* kitabında yer alan Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten sonraki söylenişinin, on üçüncü yüzyılda yazıya geçirildiğini, o yüzyılın tarihçilerinden Moğol Tarihçisi Reşidüddin Câmi üt-Tevarih adlı eserinde fars diliyle Ebul Gazi Bahadır Han ise, Şecere-İ Terâkime adlı eserinde Türkçe destan olarak kaydedildiği belirtilmektedir (Sepetçioğlu, 2019:43).

Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten sonraki söylenişi; dini motif ağırlıklıdır. Oğuz, anne, baba ve yakınlarının aksine, tek Tanrı inancına sahiptir, anne babası hak dinini bilmezler ve puta tanınmaktadırlar. Henüz birkaç günlükken annesinin rüyasına girer. Hak dinine geçmemesi halinde, sütünü emmeyeceğini söylemesi üzerine annesi, hak dinine geçer. Oğuz'un da daha doğuştan tek tanrı inancına sahip olduğu ve daha birkaç günlükken annesini ikna ederek, kendi inancına yaklaştırdığı görülür.

Bu sonuca ulaşması, kahraman oluşuna işaret olarak sezdirilir.Ayrıca Oğuz'un bebeklik evresinde kendi kendine adını koyması, metne destan özelliği kazandırır. Oğuz'un çevresindelerin, hak dinine geçiş yapmalarını sağlama çabası, annesinden sonra evleneceği kız ile devam eder. Bir amcasının kızı hak dinine geçmeyi kabul etmediği için, onunla evlenmeyi kabul etmez, diğer amcasının kızının Hak dinine geçmeyi kabul etmesi üzerine onunla evlenir ve karısını da pek sever. Yine Hak dinine bir kişinin daha geçmesini sağlamış ve kazanmıştır. Oğuz'un babası ve ailesinin diğer bireyleri, onun hak dininde, Müslüman olarak doğduğunu öğrenirler. Oğuz'un babası Kara Han, Oğuz'u öldürmek ister ancak karısı haber alarak babasının üzerine yürür. Bu arada nereden geldiği bilinmeyen bir ok, Kara Han'ın yüreğine saplanır, Kara Han ölür ve Oğuz, Han olur.
Destanlar, mitolojiler, efsaneler, zamanla değişim geçirirler. Tarihsel süreçlerde, kültürlerin birbirine karışması sonuç mitlerle birbirine karışarak yeni mitler ve yeni efsaneler oluşur.

> Oğuz Kağan Destanı'nı da zamanla İslamiyetten sonra değişime uğramış ve anılan destanda bu söylenişinde yer alan mitlerin "*ön planda çıkan temel özelliği, kutsala atıfta bulunmasıdır*" (Demir 2019:12).

Türk Mitolojisi'ne göre yerin altında ve gökyüzünde çeşitli görevleri olan tanrılar bulunmaktadır. Bu tanrılar, kâinatı ve yeryüzünü yaratmış, yaratılıştan sonra da insanlara yardım etmişlerdir. Yaratılış sonrasında tanrılara, görünmeyen büyük bir tanrı yardım der. O, bütün tanrıların üstündedir. Her şey onun emri ile oluşmuştur. Bu düşünce tarzı, Türklerin semavi dinlerden olan İslamiyet'le karşılaşınca, kolaylıkla bu dini kabul etmelerini sağlamıştır (Seyidoğlu 2019:10). Mitler "*daha çok dinsel kaynaklıdır ve kahramanlık üzerine kuruludur*" (Kaleli1996;16)

> Din, insanlar ile insanın var olduğuna inandığı tanrılar arasındaki çoğu uhrevi karmakarışık ilişkilerin karışımıdır. (…) Din kadar insan hayatının hemen her sahasına girmiş ve hâkim olmuş başka bir sosyolojik olgu yoktur. Ortak bir inanç olarak etrafına bu kadar çok sayıda insanı toplayan bir başka değer ve oluşum da yoktur (Ünal 2020:43).

Mitlerdeki tanrı anlayışları, yaratılış mitleri, ayinler, ölüm, ölümden sonra diriliş, cennet-cehennem ve benzeri içerikler, aynı zamanda dini yapılarında temel unsurlarıdır (Demir 2019:22).

4. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NIN İSLAMİYETTEN ÖNCEKİ ve İSLAMİYETTEN SONRAKİ SÖYLENİŞLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Oğuz'un Han, HükümdarOluşu

Oğuz'un, hükümdar, han oluşu, adı anılan destann iki ayrı söylenişinde farklık gösterdiği görülür.
-İslamiyetten Önceki Söylenişinde:

> Oğuz, ormanda yaşayan ve insanları yiyen bir canavara karşı mücadelerisnde başarılı olduktan ve olağanüstü özelliklere sahip iki hanımla evlendikten sonra hükümdarlığını ilan eder (Gündüz 2021:33).

-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde ise;Oğuz'un babası ve ailesinin diğer bireyleri onun hak dininde, Müslüman olarak doğduğunuı öğrenirler. Oğuz'un babası kara han, Oğuz'u öldürmek ister ancak karısı haber alarak babasının üzerin yürür. Bu arada nereden geldiği bilinmeyen bir ok, Kara Han'ın yüreğine saplanır. Kara Han ölür ve Oğuz, Han olur.

4.2.Evlilikleri

-İslamiyetten Önceki Söylenişinde;
Sepetçioğlu, Oğuz Kağan'ın göğün kızı ile evlenmesini şöyle anlatır:
Ormanda Tanrı'ya yalvarırken karanlık basar ve gökten mavi bir ışık düşer. Güneşten de aydan da daha parlatır bu ışık. Oğuz Kağan yürür, mavi ışığın ortasında bir kızın oturduğunu görür.(…) Öyle güzel bir kız ki gülse mavi mavi gökde güler.(…) Görünce aklı başından gider, kızı sever ve onunla evlenir.
Oğuz'un yerin kızı ile karşılaşması ise, şöyle anlatılmıştır:

> Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan, gölün ortasında bir tek ağaç uzuyordu, ağacın kovuğunda bir kız oturuyordu. Gözü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı, ırmak dalgası gibi saçları dalgalıydı. Bir inci idi dişi, ağzında hep parlayan… (Bang ve Arat 2012: 94).

Bang ve Arat'a göre; ırmağın içindeki yalnız ağaçta duran bu kız, yerin kızıdır. Bu sebepten onun özellikleri ırmakla, denizle, yerle ilgilidir. Destanlarımızda bir yerde tek başına bir ağacın bulunması sıkça karşımıza çıkan bir durumdur. Bu ağaç, Tanrı'yı temsil etmektedir. Ondan dünyaya gelen kız tanrısal özellikler taşımaktadır. Oğuz'un yüzünün ve Kurdun yelesinin gök olması gibi kızın da gözlerinin gök olması onun tanrısallığının bir ifşasıdır (Bang, Arat, 2012:94).
-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde; evliliğinde bir olağanüstülük görünmemektedir. Oğuz büyür, evlenecek yaşa geldiğinde babası Kara Han, oğluna kendi küçük kardeşinin kızı Özhan'ı almak ister. Oğuz, amcasının kızı Özhan, Hak dinini seçmediği için, onunla evlenmeye razı olmaz. Bir gün ava çıktığında, diğer amcasının Gürhan'nın kızı Hak dini seçmeyi kabul etmesi üzerine, onunla evlenir ve karısını çok sever.

4.3. Olağanüstü Özellikler ve Kahramanlık Durumu

-İslamiyetten Önceki Söylenişlerinde;
Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un doğumu sırasında anne Ay Han'ın gözlerindeki renk ve ışık motifleri ile kahramanlık vurgusu yapılmıştır.
Ayrıca, doğan çocuğun yüzü *"göğün renginde, ağzı ateşin kızılında ve gözleri elâsındaydı, saçları kara, kaşları karaydı*" (Sepetçioğlu, 2019:42), cümlesinde belirtilen Oğuz'un yüzünün gök renginde olması, ağzının ateş kızılı olması doğaüstü varlıklar için kullanıldığı bilinir.

> Mitoloji, ilkleri anlatır ve rivayet eder. Diğer sıradan insanlardan üstün kişilerin, kahramanların, büyük adamların, evliyaların, mübarek zatların, peygamberlerin, tanrıların, meleklerin ve tanrının yapmış olduğu olağanüstü ilk örnek davranışları anlatır. Öyleyse mit kahramanları olağanüstü insanlardır doğaüstü olaylar ilk kez onlar tarafından gerçekleştiği için mitoloji de ister istemez o örneklerden bahseder (İmâmî 2019:20).

Asiye Figen Kalkan, *Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu* makalesinde:

> Oğuz Destanı'nda Oğuz'un doğumu sırasında annesi Ay Kağan'ın gözleri aydın olmuş, renklenmiş, ışık dolduğunu, (…) ışık motifi destanlarımızda sıkça rastlandığını, annenin gözleri parlayarak bebeğini dünyaya getirmesi başka destanlarda da mevcut olduğunu belirttir. Ayrıca, annenin isminin gece parlayan göksel bir unsur olması, gözlerinden ışık gelerek doğum yapması ve doğan oğlanın yüz renginin gömgök, gök mavisi olması tesadüfi bir durum olmadığını belirtir (Kalkan. 2016:41-43).

Bu bilgiler ışığında doğan çocuğun doğumunda belirtilen renk ve ışık motiflerinin anlamlandırılması ile Oğuz'un olağanüstü varlık olduğu vurgusu yapılır. Bu olağanüstü özellikleri Oğuz'un anasının göğsünden sütünü yalnız bir defa emmesi, dile gelmesi, pişmemiş et, aş ve şarap istemesi, kırk gün içinde büyümesi ve geçtikten sonra yürüyüp oynar olması, at sürülerini gütmesi ve o atlarla avlara gitmesi Oğuz'un bebekken gösterdiği olağanüstü özellikleridir. Bu olağanüstü özellikler göz önüne alındığında, Oğuz'un bir bebek değil, güçlü bir kahraman olarak değerlendirilmesi gerekir.

-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde;
Doğum anında bir olağanüstülük görünmemektedir. Destandan öğrenildiğine göre;doğan bebek, üç gün annesini emmez. O dönemde kâfir olan anne, rüyasında oğlunun kendinden isteği olan Hak dinine geçmeyi kabul edinçe, bebek annenin sütünü emer. Bu bebeğin güzelliği insanlar arasında onun bütün eşlerinden yüce olacağı, hayatının ünle dolacağı şeklinde yorumlanır (Kalkan. 2016:41-43).
Ayrıca yine Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten sonraki söylenişinde; annesinin sütünden bir ağız aldıktan sonra, konuşmuştur. Müslüman Türk Destanları'nda Oğuz Han, annesinin memesini almamış ve ilk önce, annesinin Müslüman olmasını istemiştir Yani annesinin sütünü içmeden konuşmaya başlamıştır. Bizce annenin ilk sütünü, ağzına aldıktan sonra konuşma, Türk Mitolojisi'ne daha uygun düşen bir anlayıştır (Ögel. 2020/2:13).

Daha az olağanüstülüklere sahip İslami rivayette beyler ve şölen halkı doğan çocuğa isim ararken çocuk dile gelip "*Benim adım Oğuz'dur"* diye bağırır. Çocuğun, kendi kendine verdiği isim kabul edilir. Oğuz'un falına bakılır, uzun ömürlü olacağı şanlar şerefler kazanacağı anlaşılır, şölen biter, herkes evine giderken, Oğuz "*Allah*!" diye bağırır.
Bu söylenişinde doğum anında olağanüstülük görülmesine rağmen dile gelerek, kendi kendine isim koyması, olağanüstü bir durum olarak kabul edilir, ayrıca, bakılan faldan anlaşıldığı üzere uzun ömürlü olacağı, şanlar şerefler kazanacağının bildirilmesi sonucunda da Oğuz, olağanüstü özellikleri olan bir kahraman olarak kabul edilebilir.
Ayrıca, Oğuz'un kahramanlığı genetik bir özellik olarak gösterilmiş ve okuyucunun Oğuz'a verilecek tüm olağanüstü özellikleri normal karşılaması sağlanmıştır. Annesini ve daha sonra eşlerini Hak dinine çağıran Oğuz, Uygur rivayetindeki gibi tanrısal bir kahramandır (Kalkan. 2016:41-43).

4.4.Oğuz Kağan'ın Oğulları

İslamiyetten Önceki Söylenişinde;
Gökten inen mavi ışıktan inen kız, üç erkek çocuk doğurdu. Birine Gün adını verdiler; ikincisinin adına Ay dediler, üçüncüsünü Yıldız diye çağırdılar. Göl ortasındaki ağaç kovuğundan çıkan kızdan doğan çocuklarına da Oğuz Kağan Gök, Dağ ve Deniz ismini verdi.
-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde; Oğuz Kağan Destanı'nın altı oğlu olduğunda söz edilmiş ancak oğullarının isimlerine dair bilgi verilmemiştir.

4.5.Oğullarına Yurdu Teslim ve Paylaştırma

Oğuz Kağan Destanı'nda her iki farklı söylenişinde de yurdunu oğullarına teslim ettiği ve aralarında paylaştırdığı anlaşılmaktadır.
-İslamiyetten Önceki Söylenişinde;
Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki metin sonunda Oğuz Kağan şu cümleleri ile yurdunu oğullarına teslim ettiği paylaştırdığı anlaşılır.

> Ey oğullarım ben çok yaşlandım / Çok savaşlar gördüm / Cıda ile çok ok attım. / Aygır ile çok yollar aştım. / Düşmanları ağlattım / Dostlarımı güldürdüm / Gök Tanrıya olan borcumu ödedim / Size de yurdumu verdim…(Sepetçioğlu, 2019:51).

Destanın sonunda, Oğuz Kağan yurdunu oğulları Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz'e teslim ettiği ve oğulları arasında paylaştırdığı anlaşılır. Yine İslamiyetten önceki söylenişinde Oğuz Kağan, büyük otağın sol yanında kırk kulaç uzunluğunda bir ağaç diktirir. Onun tepesine de bir gümüş tavuk koydurur, dibine bir kara koyun bağladı, Sağ yanda Bozoklar oturdu, sol yanda Üçoklar yerini alır. Altı oğlunu Bozoklar ve Üçkoklar olarak isimlendirerek yurdunu paylaştırır.

-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde;
Oğuz Kağan, Moğollarla savaşıp onlara da Hak dinini kabul ettirdikten sonra daha birçok ülke fethettikten sonra öz yurduna döndüğünü ve 116 yıl hakanlık yaptığı anlaşılır. Sonunda kurultayı toplayıp oğullarına öğütlerde bulunur ve ülkesini altı oğlu arasında paylaştırır. Sonrasında ruhunu teslim eder. Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki her iki söylenişte de Oğuz Kağan'ın, yurdunu oğullarına teslim ettiği ve aralarında paylaştırdığı anlaşılır.

4.6. Renk Motifi
4.6.1. Mavi

-İslamiyetten Önceki Söylenişinde; renklerle ilgili

> "*çocuğun yüzü göğün renginde, ağzı ateşin kızılında ve gözleri elâsındaydı, saçları kara, kaşları karaydı." Kız mavi ışığın orta yerinde tek başında oturuyordu. "(...) mavi gök de gülüyordu", "İtil Müren'in suyu kıpkırmızı zencefil gibi aktı." ...* (Sepetçioğlu, 2019:42-51).

cümlelerinde, Oğuz Kağan'ın saçlarının, kaşlarının kara oluşu, *Yaşar Çoruh'un Türk Mitolojisi'nin Ana Hatları* kitabında, siyah rengi, ezeli karanlık, boşluk, ölüm karanlığı tahribat, üzüntü, büyü, kötülük ya da ölümle ilgili mitlerde yer alan tanrılar, kargaşa ortamı, şeytan gibi pek çok şey, kara renkle ifade edilmiştir. Doğan çocuğun saçlarının ve kaşlarının kara oluşu ile doğan çocukta var olduğuna inanılan güce işaret edilir.

Evleneceği kızın mavi ışık içinden çıkması gülüşünün, mavi göğün gülüşüne eş olması ile mavi renk, simgesel olarak incelendiğinde:

> Mavinin göğün de rengi olmasından dolayı çoğu kere gök unsuruna işaret eden çeşitli öğelerin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.
> Sıfat olarak bir isimle kullanıldığında bu renk o ismin Gök Tanrı yada gökte olduğuna inanılan ruhlarla ilişkili bir şey olduğunu gösterir (Çoruh,2017:336).

4.6.1. Kırmızı

Doğan çocuk için "*ağzı ateşin kızılında*" … (Sepetçioğlu, 2019:42) denilmesi, ve "*İtil Müren'in suyu kıpkırmızı zencefil gibi aktı*" … (Sepetçioğlu, 2019:46) ifadesindeki suyun kıpkırmızı oluşuna işaret edilen kırmızı rengi Çoruh, simgesel olarak;" güneşin ve tüm savaş tanrılarının rengi olduğunu vurgular."

> Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili bir takım hususlarını ifade eder. (…) Türk kültür ya da mitlerinde hem gök hem de yer unsuruyla ilgili olarak olumlu, olumsuz her iki anlamda da kuvvet, güç, iktidar, şiddet, yoğunluk ifade eder (Çoruh, 2017:334).

-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde;
Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten sonraki söylenişinde, Oğuz'un babasının adının Kara Han oluşu dikkat çekicidir.

> Kara sözcüğünün hükümdar ve haneden sıfatı olarak kullanılmasının (zorlu, çetin hükümdar) olduğu ve kara rengin "*kuvvetli*" şekilde anlamlandırılması, hanın ve/ve ya hükümdarın kuvvetli oluşuna işaret eder (Çoruh, 2017:332).

4.7. Dağ Motifi

-İslamiyetten Önceki Söylenişinde;
"*İtil Müren'in yanı bir kara dağ idi. İşte bu kara dağın eteğinde savaşlar oldu."* (…) (Sepetçioğlu, 2019:46)
-İslamiyetten Sonraki Söylenişinde;
"*Savaşlar birbirini kovalar; savaşlara ulaşmak için yollar, dağlar, akarsular geçilir*" (Sepetçioğlu, 2019:132)
ifadeleri yer alır.
Destanlarda mitolojik unsurların anlamı ile Bahaeddin Ögel yaptığı çalışmalarda, dağların ve akarsuların '*geçilmesine'* dikkat çeker, bir zorluk ve güçlüğün aşılmasına işaret eder, bunu bir başarı algısı olarak sezdirir. Türk Destanlar'ında, dağlar ve ırmaklar v ya sular, birbirlerinden ayrılmazlar.

> Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki her iki söylenişte de dağ mit Türk destanlarında türeyiş mitlerinin özelliklerini gösterir. Dağların göğe yakın oluşu Gök Tanrıya ulaşmaya olanak veren, hatta merdiven olarak bir mekân özelliği taşır (Öğel 1995:426).

4.8. Hayvan Motifleri

Oğuz Kağan Destanı'nın İslamiyetten Önceki Söylenişinde de var olan hayvanlar, kutsal ve mit olarak kabul edilmiş ve anlamlandırılarak, çeşitli anlamları nesilden nesile aktarılmıştır.
-İslamiyeten Önceki Söylenişi

Destanın İslamiyetten önceki söylenişinde kurt ve attan sıklıkla söz edilir. Oğuz Kağan, korkunç bir canavarı öldürmek için önce bir geyiği, sonrasında da bir ayıyı öldürür. Bu söylenişte kurt, at, geyik, samur, ala doğan ve ayının adı geçmektedir.
-İslamiyetten Sonraki Söylenişi
İslamiyetten sonraki söylenişlerinde hiçbir hayvan motifine rastlanmamıştır.

SONUÇ:

Bir destandaki mitlerin anlamlandırılması, o destanda var olan tema ve karakterleri ortaya çıkarır. Sonucunda bu temalar ve karakterler vasıtası ile o milletlerin varoluş ve varlıklarını sürdürme şekillerine dair fikirler ortaya çıkar. Bu düşünceler de o milletler ile ilgili evrensel değerlerin oluşmasına ve o değerlerin tarih boyunca birbirlerine aktarılmasına olanak verir.
Oğuz Kağan Destanı'nın her iki söylenişindeki mitolojik unsurlardan yola çıkarak, sosyal hayat, devlet yönetimi, din, düşünce anlayışı ve benzeri kültürel, dini işaretlerin izi sürülmüştür. Ayrıca bu bilgiler doğrultusunda, bu iki farklı söylenişin, genel bakış açısı altında karşılaştırılması da yapılmaya çalışılmıştır. Destanlar zaman zaman farklı biçimlere de bürünerek günümüze gelmiştir. Bir destanda var olan motifler, destanların söylenişleri değişiklik gösterse de motiflerin ortak anlamlarının izi sürmek ve bu izler doğrultusunda o destan ile ilgili değişmeyen değerler hakkında fikir edinmek mümkün olabilir.
Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki söylenişleri genel anlamda ve iki farklı söylenişinde var olan mitolojik unsurlar anlamlandırıldığında, ana anlamlar aynı olsa da değişiklik göstreren anlamsal gücü eksilen, artan durumlar mevcuttur. .

Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten önceki ve İslamiyetten sonraki söylenişleri "*Oğuz'un Han, Hükümda Oluşu",-"Evlilikleri", "Olağanüstü Özellikler ve Kahramanlık Durumu", "Oğuz Kağan'ın Oğulları", "Oğullarına Yurdu Teslim ve Paylaştırma"* başlıkları altında incelenmiş ve bu başlıklar altında yer alan motiflerin, mitoojik unsur olarak anlamlandırılmış ve incelenmesi yapılarak karşılaştırılımıştır. bununla birlikte "*Renk Motifi*" ana başlığında kırmızı, mavi ve kara renkleri incelenerek karşılaştırlması yapılmıştır.Ayrıca, "*Dağ*" motifine dikkat çekilmiştir.
Sonuç olarak; Oğuz Kağan Destanı'nın, İslamiyetten önceki ve sonraki söylenişlerinde yer alan motifler ve semboller ayrı ayrı çözümlenmiş ve yapılan karşılaştırmalar sonrası, destannın teması ve varolan kahramanlar, nesilden nesile aktarımındaki dili, üslup, zaman, ve mekân bilgileri ışığında
Oğuz Kağan Destanı'nın Türk Kültürü'ndeki yeri ve önemi üzerine dikkat çekilmişir.

KAYNAKÇA:

BANG, W., Arat, R. (2012), *Oğuz Kağan Destanı.* İstanbul. Örgün Yayınevi.
Bars, E.M. (2008). *Oğuz Kağan Destanı Üzerine Yapılan Çalışmalar.* Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer 2008.
Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları.* İstanbul,.Kabalcı Yayınevi.
Demir, Ş. (2019). *Mitoloji Kuran Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul. Beyan Yayınları.
Eliade, M. (2020). *Mitlerin Özellikleri.* (Çev: Rıfat S.). İstanbul. Alfa Basım Yayın Dağıtım.
Ercilasun, A.B. (2020). *Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler.* S. Sakaoğlu ve A. Duymaz. (Haz.). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* (s.103) içinde. İstanbul. Ötüken Neşriyat.
Gökdağ, A. B., Üçüncü, K. (2015). *Başlangıcından Günümüze Türk Destanları*. Ankara. Akçağ Yayınları.
Gündüz, T. (2021). *Oğuz Kağan Destanı.* İstanbul. Yeditepe Yayınevi.
Gültepe, N. (2017). *Türk Mitolojisi*. İstanbul. Kapı Yayınları.
Güven, M .(2003). Oğuz *Kağan Destanında Hayvanlar.* Milli Folklor, 12. (57, Bahar).
İlhan, S.R. (2020). *Oğuz Kağan Destanı ve Kimlik: Psikolojik Bir İnceleme.* A. R. Özdemir (Haz). Çağdaş Bilimler Işığında Oğuz Kağan Destanı (s.270) içinde. Ankara. Kripto Kitaplar.
İmâmî, S. (2019). *Farsça Tefsir Metinlerinde Mitoloji.* (Çev: Yeşil B.). Ankara. Hece Yayınları.

Sevindik, A. (2017). *Eski ve Yeni Destan Araştırmaları Üzerinden Türk Destan Araştırmalarına Genel Bir Bakış.* Samsun. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. Cilt 6. Sayı 12. DOI: ISSN: 2147–5490.

Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Millî Kültürü.* İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Kaleli, L. (1996). *Mitolojide İnanç ve Peygamberler.* İstanbul. Can Yayınları.

Kalkan A. F. (2016). *Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Sayı 42.

Köktürk, M. (2012). *Kü ltürün İlk Dili: Mitoloji*. Bizim Külliye Dergisi. Sayı: 51. ss. 20-22.

Kurtlu, Y., Koçak B. (2006). *Oğuz Kağan Destanı'nda Hükümdar Tasarımı* Erzurum. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. [TAED] 56, 2016, 875-901.

Onay. İ. (2013). *Türk Kültür Tarihi Bakımından Oğuz Kağan Destanı ve Önemi*. Türkiye Sosyal Araştıralar Dergisi. 171.

Ögel. B. (2020). *Türk Mitoloji Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar.* 1. Cilt. Ankara. Altınordu Yayınları.

Ögel. B. (2020). *Türk Mitoloji Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar.* II. Cilt. Ankara. Altınordu Yayınları.

Sarpkaya, S. (2019) *Türk Halk Bilimi ve Türk Kültür Bağlamında Türk Mitolojisinin Genel Yapısı Üzerine Bir Deneme.* İ. Gümüş. (Ed) Mitoloji Araştırmaları (s.147) içinde. İstanbul. Hiper Yayın.

Sepetçioğlu, M. N. (1972). *Türk Destanları*. İstanbul. Toker Yayınları.

Sepetçioğlu, N. M. (2019). *Karşılaştırmalı Türk Destanları*. İstanbul. İrfan Yayıncılık.

Seyidoğlu, B. (2019). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller*. İstanbul. Dergâh Yayınları.

Seyrek, M.A. (2018). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul. Yediveren Yayınları.

Ünal, A. (2020). *Hititler ve Eski Anadolu Halklarında Mit, Efsane, Destan ve Masallar İçerik Köken, İlişki ve Kültürler Arası Etkileşimler*. (Mitoloji ve Din İlişkileri Açısından Hitit Dininin Genel Yapısı, Ayinler, Törenler, Bayramlar). Ankara. Bilgin Kültür Sanat.

Yıldırım, N. (2006). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul. Kabalcı Yayınevi.

Yıldırım, N. (2012). *İran Mitolojisi*. İstanbul. Pinhan Yayıncılık.

Wilkinson, P. (2010). *Kökenleri ve Anlamlarıyla Efsaneler ve Mitler*. (Çev.Emel Lakşe). İstanbul. Alfa Yayınları.

https://kelimeler.gen.tr/destan-nedir-ne-demek-87516 1.6.2022